

УДК 371.311.4:371.13

Снежана АДАМЧЕСКА

ПЕДАГОШКАТА КРЕАЦИЈА НА НАСТАВНИКОТ ВО РАБОТАТА СО УЧЕНИЧКИ ТАНДЕМИ

Примената на ученичкиот тандем како облик на наставна работа во современото училиште создава простор за поинаков третман на субјективните фактори во воспитно-образовниот процес кој ја видоизменува нивната функција и улога. Тоа се согледува како од аспект на нивната поединечна функција, така и од аспект на нивниот меѓусебен интерперсонален и интеракциски однос. Ученичкиот тандем наметнува пред сè соработнички однос помеѓу учениците во процесот на учењето, но истовремено негува партнерска соработка помеѓу наставникот и ученикот. Врз основа на тоа може да се каже дека ученичкиот тандем како педагошка иновација ја надминува дилемата за тоа дали и колку ученикот во воспитно-образовниот процес е субјект, зашто соработката со наставникот зборува пред сè за интеракција на два субјективни фактори, од кои едниот ја има функцијата да води, насочува и советува, а другиот почитувајќи го тоа, напредува во учењето.

Овие согледувања навидум создаваат простор за објективен но и доста поедноставен пристап во дефинирањето на третманот на личноста на наставникот. Наставата со својата глобална структура, како и со мошне суптилната микроструктура упатува на бројни проблеми кои статусот и третманот на личноста на наставникот го усложнуваат особено од аспект на неговата интеракција со ученикот. До објективна педагошка одмереност во дефинирањето на местото и улогата на наставникот и ученикот се доаѓа мошне тешко, а историјата на педагошката теорија и практика покажува дека тој процес е истовремено и долготраен и често неадекватно решаван. Противречностите најчесто се резултат на тенденцијата за спротивставување на значењето, местото и улогата на наставникот и ученикот, што доведува до поставување на доминантна позиција на едниот или другиот субјективен фактор, негово форсирање и пренагласување за сметка на другиот.

Се издвојува становиштето дека на патот за афирмација и реализирање на ученикот како субјект во наставата стои наставникот кој ја подредува неговата личност на своите често авторитативни

барања. Се добива впечаток дека во борбата за остварување на субјективноста на ученикот во наставата личноста на наставникот се става на втор план или се третира како пречка која го оневозможува тоа. Со тоа се нарушува педагошкиот баланс што се очекува од воспитно-образовната практика и кој обезбедува интеракциските односи помеѓу наставникот и ученикот како и нивниот поединечен статус во наставата да бидат во интерес на заедничките цели — висок степен на ефикасност во наставата што се остварува преку негување, развивање на односи во кои учествуваат и двата субјективни фактори со подеднакво значење и улога во наставата. Третманот на взаемниот однос помеѓу наставникот и ученикот во кој првиот е ставен во подредена положба се доближува до педоцентристичко толкување на местото и улогата на ученикот во наставата. Овој приод е неодржлив и од аспект на несистематичноста во обработката на наставното градиво која ја наметнува потребата од слободен избор на наставни теми од страна на учениците. Со тоа се негира водечката улога на наставникот и негово адаптирање на желбите и интересите на ученикот.

Од друга страна, се јавува становиштето за реафирмација на старата функција и улога на наставникот како доминантен субјективен фактор во наставата. Неговото место се предимензионира, тој има третман на единствен извор на информации што ги пренесува со голема систематичност. Наставникот посредува помеѓу наставното градиво и ученикот што овозможува реализацијата на неговата авторитарност да ја запостави личноста на ученикот како субјект во наставата.

Овие становишта не можат да имаат педагошка заснованост, зашто третманот на личноста на наставникот и ученикот треба да се базира на подлабока и посуптилна анализа и на другите компоненти во наставниот процес кои директно или индиректно влијаат врз процесот на дефинирање физиономијата на местото и улогата на наставникот и ученикот во наставата. Димензионирањето на нивната функција и улога само од аспект на нивниот интеракциски однос доведува до противречни и недоследни решенија чие остварување не го решава овој суштествен проблем. Местото и улогата на наставникот и неговото правилно дефинирање бара поширок приод кој ќе ги има предвид сите фактори кои учествуваат во реализацијата на воспитно-образовните задачи. Тоа претпоставува анализирање на местото и улогата на наставникот од аспект на неговата активност и динамична поставеност во наставата. Само по себе се актуелизира прашањето на изборот и примената на адекватни наставни методи и облици на наставна работа кои ќе обезбедат и адекватен третман на субјективноста во наставата. Со тоа методите и облиците на наставна работа создаваат поширок простор за доследен третман на наставниковиот и учениковиот субјективитет и услови за отстранување на напорите за доминантна поставеност на еден од нив.

Креирањето на наставната практика преку примена на бројни облици на наставна работа ја наложува потребата од посуптилен приод во анализата на личноста на наставникот, барањата што се

поставуваат пред него, зацртаните очекувања од неговото работење како човек и како личност. Бројни истражувања (Hart, Bather, Normans и др.) покажуваат дека ученикот е привлечен од страна на наставникот првенствено преку неговите лични особини (дружелубивост, самопрегор, отвореност кон учениковите барања, сочувствување со неговите проблеми, објективност, подготвеност за помош, доверливост и сл.), што укажува на фактот дека ученикот го прифаќа (или не) наставникот пред сè како личност (субјект). Оттаму се и неоправдани повиците за создавање на наставник со идеализирани особини кои условуваат апстрактен интеракциски однос со ученикот. Истовремено тоа значи дека ученикот во својот наставник бара соработник кој „владее со вештината на обучување“, но и ќе го прифати како субјект во наставата. Со тоа „наставникот е упатен на ученикот како личност“¹ а нивната интеракција претставува однос на два релативно рамноправни субјекти. Ова становиште потешко се реализира во услови на доследна примена на фронталниот облик на наставна работа, зашто е поретка можноста од адекватно запознавање на личноста на наставникот од страна на учениците и од причина што поединечната комуникација е дисконтинуирана или оневозможена. При примена на групниот облик на наставна работа соработничката комуникација се остварува преку интеракција со групата и нејзините членови што создава услови за пофлексибилни односи со наставникот. Индивидуалниот и индивидуализираниот облик на наставна работа обезбедува непосредна комуникација на ученикот со наставникот, но истата најчесто е насочена кои самостојна работа на ученикот која ја ограничува интеракцијата помеѓу учениците.

Овој симплифициран приод во анализата на интеракцијата во наставниот процес ја наложува потребата од изнаоѓање пофлексибилни можности за работа во кои ќе се обезбеди непосреден соработнички однос помеѓу учениците, од една страна и партнерство на учениците со наставникот, од друга. Со тоа ќе може правилно и објективно да се димензионира степенот на активност на наставникот и ученикот во наставата, а истовремено ќе се дефинира нивната положба и улога. Остварувањето на оваа димензија на наставата е доста сложено и тешко и претпоставува нејзина видоизменета организациона поставеност. Овде се согледува и една од причините за примена на ученичкиот тандем како облик на наставна работа. Ученичкиот тандем според својата специфична природа може да обезбеди релативно погодни услови за самореализирање на наставникот, а истовремено и афирмирање на ученикот како субјект. Релативно поедноставената микроструктура на тандемот покрај другото овозможува реализација и на следните задачи:

- кај ученикот да се развие способност за самообразование (функционална задача) и
- кај ученикот да се развие потреба за самовоспитување (воспитна задача).

¹ Малић Ј. — Улога наставника у формирању ученика као субјекта, Педагошки рад, 3—4, 1972 стр. 139.

Врз основа на тоа улогата на наставникот во воспитно-образовниот процес добива нова педагошка димензија која се одликува со внатрешна динамика и флексибилност. Наставникот престанува да биде основен раководител на воспитно-образовниот процес, основен носител на сите активности во делувањето на ученикот, тој се претвора во водач, советувач кој го поттикнува и „учи ученикот сам да учи“. Ваквиот однос на наставникот кон ученикот претставува нов квалитет во неговата улога во воспитно-образовниот процес кој се одликува со поголема отвореност кон проблемите на ученикот, поактивен однос кон запознавање на неговиот индивидуалитет, потворечки приод кон неговиот педагошки статус во наставниот процес, покреативен приод во насочувањето на неговата самостојност во учењето, поголема систематичност во следењето на учениковото напредување која обезбедува повисок степен на мотивираност во наставата.

Ваквата улога на наставникот претпоставува зголемена активност која побудува и поттикнува, насочува и мотивира, а истовремено обезбедува индивидуален приод кон секој ученик и неговата интеракција со другите ученици во ученичкиот колектив. Во тие услови се обезбедува во севкупната дејност на наставникот ученикот да има третман на социјална единка која комуницира, а не индивидуа со која се раководи, следи и вреднува независно од квалитетот на нејзиниот однос кон другите. Третманот на ученикот како изолирана индивидуа создава простор наставникот да формира авторитативен однос кој негува стереотипи во комуникацијата со учениците, кој се наметнува и ја занемарува субјективноста на ученикот. Ученичкиот тандем пружа можности наставникот да развива пофлексибилен однос кон ученикот во смисла на негов третман од аспект на ученичка кооперација и интеракција која не ја негира индивидуалноста (напротив ја развива и негува), а истовремено ја поттикнува заедничката работа. При тандемското работење на учениците наставникот развива однос во три насоки:

- а) однос кон првиот партнер во тандемот,
- б) однос кон вториот партнер во тандемот,
- в) однос кон тандемот во целина.

Во првиот и вториот случај наставникот развива индивидуален приод кон учениците, партнери во тандемот во вид на насоки, инструкции, совети и сл. кои имаат различен карактер, интензитет, фреквентност во зависност од степенот на напредување на секој ученик во тандемот. Резултатот од овие релации има обележје на изнаоѓање порационални патишта во работата, зголемување процентот на учеството на секој партнер во заедничката работа, поголема мотивираност и сл. Квалитетот на овој однос не е идентичен со индивидуалната работа зашто при примената на тандемот се присутни и други елементи што ја одразуваат неговата специфичност — наставникот учествува и во креирањето на моделите на однесување

на секој партнер во тандемот кои се согледуваат во развивање и негување на толерантност, почитување и на туѓото мислење, хуман однос кон партнерот и сл. Длабоко индивидуалниот процес на учење кој се одвива кај секој ученик посебно, со сопствено темпо и динамика при тандемското учење, наставникот настојува да го облагороди, да го социјализира во рамките на неговата микро структура и на својствен начин да го проткае низ ученичката соработка која процесот (на учење) го прави похуман и интеракциски. Со тоа се обезбедува простор и можност ученикот како индивидуа да учи, но и да го проверува наученото, да изнаоѓа нови творечки патишта во совладувањето на новото градиво, но истовремено да ја преиспитува нивната валидност со мислењето на партнерот. Преку вклучувањето на првите два модели на интеракциски однос помеѓу наставникот и двата партнери во тандемот, наставникот е ставен во ситуација да комуницира во својство на насочувач на активност на учениците преку неговите совети и сугестии, во зависност од нивното индивидуално темпо на напредување.

Во третиот модел на интеракциски однос наставникот комуницира со тандемот во целина кога настојува поединечната активност на неговите членови да се интегрира, во заедничка дејност. Овој интеракциски однос за наставникот поставува задачи со нова димензија — тој настојува поединечните активности на учениците да се надополнуваат, дејноста на партнерите да добие одредена улога која ќе се одликува со квалитетно извршување на поставените задачи. Наставникот добива задача да го зголеми степенот на кохезивност во тандемот кој секогаш делува стимулативно и мотивационо за исходот на работата.

Наведените три модели на интеракциски односи помеѓу наставникот и учениците — партнери во тандемот, обезбедуваат услови за трајна, континуирана повратна информација преку која наставникот ја следи нивната работа, а истовремено го валоризира нејзиниот квалитет. Евидентно е дека во услови на примена на ученички тандем во наставата севкупната активност нема еднонасочен правец кој им е упатен на сите тандеми (и партнери во тандемот) со еднаков интензитет и квалитет. Наставниковата активност е разнообразна и многустрана и најчесто зависи од природата на проблемите на кои наидува тандемот или неговите членови, од степенот на нивното индивидуално или заедничко напредување во учењето, од степенот на развиеноста на способноста за соработка во учењето на двата партнери, од нивото на сложеноста на поставените задачи, како и од видот на моделот на партнерската работа во тандемот. Врз основа на тоа може да се согледа дека во услови на примена на ученички тандем работата на наставникот значително се усложнува, неговата активност дисперзира во зависност не само од бројот на тандемите, туку и од многу други фактори чија природа и специфичност треба да ја почитува, следи и преобразува со цел да се добијат високи воспитно-образовни ефекти.

Сложеноста и комплексноста на улогата на наставникот добива во својот интензитет ако се има предвид и фактот дека тој треба да развива многустрани односи не само во рамките на тандемот, туку и надвор од него. Наставникот треба да ја координира работата на сите тандеми што е условено од соработката на еден или двата партнери со други тандеми или нивните членови. Со тоа интеракцискиот однос на наставникот со тандемот и неговите членови нема само интерес, туку и екстерен карактер кој се согледува и во потребата ученичката заедница да не се дезинтегрира на микросоцијални структури кои ја нарушуваат нејзината хармоничност и внатрешна динамика. Се чини дека реализацијата на екстерниот интерперсонален однос што се остварува помеѓу наставникот и тандемите и нивните членови е многу посложена и поодговорна, зашто на наставникот му ја наложува улогата на координатор кој се грижи за внатрешната кохезивност на ученичката заедница која навидум е нарушена со самото егзистирање на ученичките тандеми. Според тоа можат да се уочат повеќе видови модели на односи и улоги на наставникот во услови на примена на ученички тандем:

— наставник — ученик во тандемот (наставникот ја контролира, следи и насочува активноста на ученикот — партнер);

— наставник — тандем (наставникот ја обединува поединечната активност на партнерите настојува да ја зајакне соработката со нивно надополнување, поттикнува, мотивира и ја валоризира заедничката работа);

— наставник — одделение (тандемско), (наставникот ја координира работата на тандемите, ја поттикнува нивната меѓусебна соработка, го зголемува степенот на кохезивност во одделението).

Социјалната димензија на заедничкото учење на партнерите се согледува и од аспект на развивање и негување на соработнички односи со наставникот, а истовремено овие одлики на тандемско работење ја наложуваат потребата од континуираност во активноста на наставникот во смисла на постојано следење не само на образовните ефекти од ученичкото работење, туку и од аспект на постојано следење на нивната социјална интеракција. Првата компонента на процесот на следење се реализира преку евидентирање на постапките и начините на работа на учениците, успешноста во совладувањето на тешкотиите при решавањето на заедничката работа, брзината и темпото на напредување, ефектите и крајните резултати од работата и сл.

Процесот на следење на социјалната компонента на тандемското учење за наставникот претставува голем предизвик и создава низа тешкотии кои произлегуваат од релативно сложените манифестации на социјално однесување на партнерите кои често имаат јасно издиферениран индивидуален карактер. Овој момент ја наложува потребата од концентрирано внимание од страна на наставникот, кое треба да биде насочено кон секој тандем, кон секој ученик-партнер, кон двата партнери истовремено, кон меѓусебната соработка на тандемите и нивните членови со цел аналитички да се

набљудуваат нивните манифестации во поведението, интензитетот и квалитетот на нивните реакции и сл.

Во врска со тоа се нагласуваат следните моменти кои треба да претставуваат упоришни точки на вниманието, набљудувањето и воопшто активноста на наставникот:

- дали на учениците — партнери им е јасна заедничката цел;
- како се чувствуваат одделните членови на тандемот;
- како се прифаќаат еден со друг;
- каква е нивната соработка;
- дали успешно се дополнуваат.²

Наведените моменти сигурно не го опфаќаат сèкупниот фонд на активности што наставникот треба да го следи, но и врз таа основа, може да се дефинира квалитетот на односите и степенот на соработка помеѓу партнерите. Своите заклучоци во врска со ова наставникот може да ги изведува врз основа на: изјавите, прашањата и одговорите, меѓусебните објаснувања, забелешките и сл. (вербални реакции на учениците-партнери) и начините на комуницирање, начинот на формирање и интонирање на изјавите, мануелните активности, моторичкото поведење, гестовите, мимиките и сл. (невербална реакција на партнерите во тандемот).³

Овие показатели од посматрањето на наставникот можат да му послужат како повратна информација и основа од која ќе се тргне во подоцнежното формирање на тандемите и во дефинирањето на задачите за реализирање. Врз основа на тоа наставникот треба да ги информира тандемите за успешноста на нивната работа, за степенот на учеството на секој ученик — партнер и сл. Оттаму е оправдано и тврдењето дека активноста на наставникот при тандемска работа на одделението започнува од изработката на работниот налог до валоризацијата на работата.

Во услови на примена на ученички тандеми во наставата „комуницирањето на релација наставник — тандем се вбројува во основниот систем на интеракциски односи“,⁴ зашто тоа ја изразува неговата посебност и специфичност. Застапувајќи ги интересите и на својот партнер ученикот наложува ангажираноста на наставникот да има строго дефинирана цел — да посветува, да провери, насочи и помогне. Со тоа се воспоставува примарна комуникација која има длабоки воспитно-образовни ефекти и која создава клима за развивање на учениковиот субјективитет во наставата.

Преку ученичкиот тандем се развива и негува иницијативноста на учениците за соработка со наставникот со што се видоизменува и нивниот взаемен однос и нивниот поединечен статус како основни

² Според Буј М. — Однојно-образовни рад у паровима, Школска књига, Загреб, 1983 год. стр. 54.

³ Исто.

⁴ Стевановић М. — „Иновације у наставној пракси“, „Просветни преглед“, Београд, 1982 год. стр. 58.

субјективни фактори во наставата. Потребата од соработка помеѓу наставникот и ученичкиот тандем ја наложуваат јасно дефинираните работни задачи што ги извршува тандемот кои истовремено го активираат и наставникот. Поради тоа соработката што се остварува помеѓу наставникот и тандемот треба да има целисходен и благороден карактер, помошта од наставникот треба да биде одмерена, ненаметлива и сугестивна и е зависна од потребите што ги имаат партнерите на тандемот. Наставникот својата воспитно-образовна функција ќе ја изврши ако сопствената помош ја насочи кон самостојната активност на тандемот, мотивирајќи ги неговите членови за креативен и творечки однос кон учењето.

Снежана АДАМЧЕСКА

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ТВОРЧЕСТВО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В РАБОТЕ С УЧЕНИЧЕСКИМИ ПАРАМИ

(Резюме)

Утверждение ученических пар в процессе обучения представляет собой попытку теоретически осветить некоторые аспекты в обучении, результаты которого следует оценивать в зависимости от качества, количества и разнообразия межличностных отношений и взаимовлияний между основными субъектными факторами в процессе образования. Другими словами, занятия учеников парами это вид работы, во время которой ученик учит, сотрудничая и сотрудничает, уча. В рамках этого создаются широкие возможности видоизменения творческой роли преподавателя. Многочисленные критики утверждают, что ученические пары представляют собой фактор распада и разъединения ученического коллектива, а это преподаватель может устранить своим педагогическим авторитетом и направляя правильно работу учеников — партнеров, благодаря чему можно осуществить выполнение заданных заданий и вместе с тем обеспечить высокую степень объединения учеников. Из этого вытекает, что его роль имеет многозначный характер, а его функция намного сложнее и ответственнее и требует высокой степени аналитичности в процессе воспитания и образования. Преподаватель обеспечивает информацией, но в то же время подготавливает личность ученика к созданию внутренних механизмов, мотивирующих к самообразованию и самовоспитанию. Эта задача трудно осуществима, особенно в условиях применения фронтальной формы обучения, где преподаватель является посредником между учеником и учебным материалом, из-за чего не создаются условия для того, чтобы ознакомиться с личностью преподавателя и появлением чувства того что он является субъектом, который руководит обучением учеников.